

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко А. Служба Богові й Батьківщині : (Г. Ващенко: альтернатива поглядів і оцінок) : наук.-метод. посіб. / А. Бойко – К. : ІЗМН, 2001. – 427 с.
2. Ващенко Г. Моя автобіографія / Г. Ващенко // Освіта. – 1996. – 25 грудня. – С. 6.
3. Ващенко Г. До історії національних рухів у Полтаві і на Полтавщині / Г. Ващенко // Визвольний шлях. – 1955. – Ч. 2. – С. 29–39.

4. Ващенко Г. Проект системи освіти в самостійній Україні / Г. Ващенко. – Мюнхен : Накладом Центрального комітету СУМ, 1957. – 48 с.
5. Ващенко Г. Свобода людини як філософічно-педагогічна і політична проблема / Г. Ващенко // Твори. Том 4. Праці з педагогіки та психології. – К.: «Школяр» – «Фада» ЛТД, 2000. – С. 326–361.
6. Ващенко Г. Твори – [Т. 6] : Спогади. Статті / Г. Ващенко. – К : Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка, 2006. – 443 с.

УДК 37.091.4Сухомлинський:[930.2:37(045)«2010/2016»]-047.44

**КОНТЕНТ-АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЙ ПРО ТВОРЧІСТЬ
В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ФАХОВИХ ВИДАННЯХ**

Страйгородська Л.І., к. і. н.,
заступник директора

*Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені Василя Сухомлинського*

На основі матеріалів наукових фахових видань Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України за період 2010–2016 рр. висвітлено основні тематичні напрями та динаміку відображення досліджень творчості В.О. Сухомлинського. Виявлено інформацію щодо подальших перспектив наукових досліджень педагогічного доробку видатного українського вченого.

Ключові слова: публікації, В.О. Сухомлинський, педагогіка, наукові фахові видання, наукові установи, освітні заклади.

На основе материалов научных профессиональных изданий Института педагогики Национальной академии педагогических наук Украины за период 2010–2016 гг. освещены тематические направления и динамика отображения исследований творчества В.А. Сухомлинского. Выявлена информация относительно дальнейших перспектив научных исследований педагогического наследия украинского ученого.

Ключевые слова: публикации, В.А. Сухомлинский, педагогика, научные профессиональные издания, научные и образовательные учреждения.

**Straihorodska L.I. CONTENT ANALYSIS OF PUBLICATIONS ABOUT V.O. SUKHOMLYNSKYI'S
ACTIVITY PUBLISHED IN PROFESSIONAL EDITIONS**

Having analysed the content of the scientific professional editions published at the Institute of Pedagogy under the National Academy of Educational Sciences of Ukraine during 2010–2016, the author of the study shows the main topics and V.O. Sukhomlynskyi's activity study evolution presented in these editions. The author reveals the information about further prospects concerning research studies of the Ukrainian scientist's pedagogical oeuvre.

Key words: publications, V.O. Sukhomlynskyi, pedagogy, scientific professional editions, research institutions, educational establishments.

Постановка проблеми. Динаміка сучасного життя та глобалізаційні суспільні процеси потребують формування творчої особистості, яка критично мислить, готова до змін та здатна постійно вдосконалювати професійні навички. Процес її становлення можливий лише за умови особистісно-орієнтованого підходу в освітньому процесі. Актуальною нині залишається творча спадщина В.О. Сухомлинського як одного із засновників гуманістичної освіти в національному та світовому вимірах, що постій-

но постає предметом аналізу дослідників на сучасному етапі розвитку педагогічної практики. Крім того, педагогічна діяльність українського вченого є універсальною, оскільки перманентно надає їй подальших перспектив дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Неодноразово до бібліометричного, наукометричного та інфометричного аналізу на основі матеріалів загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» зверталися фахівці Державної

науково-педагогічної бібліотеки України ім. В.О. Сухомлинського. Здійснено аналіз відображення наукових публікацій в «Україніці науковій» із різних питань – дошкільної освіти й виховання [3], загальної середньої освіти [8], творчості В.О. Сухомлинського [5].

Варто актуалізувати публікації про творчість В.О. Сухомлинського саме у фаховій періодиці в галузі педагогіки, що буде репрезентативним для об'єктивної наукової картини і дасть можливість розкрити провідні тенденції сухомлиністики на сучасному етапі. Дослідження сприятиме пошуку релевантної інформації вченими та визначенню проблематики для подальших досліджень.

Акцентуємо на таких виданнях, як науковий журнал «Порівняльно-педагогічні студії», електронне наукове фахове видання «Народна освіта», збірники наукових праць «Історико-педагогічний альманах», «Педагогічний дискурс» та «Педагогічна освіта: теорія і практика». Засновником або співзасновником цих видань є Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук (далі – НАПН) України – одна з провідних науково-дослідних установ держави, діяльність якої спрямована на формування науково-методичного підґрунтя розвитку сучасної педагогічної науки та здійснення досліджень з впровадження новітніх освітніх технологій.

Зазначені часописи є вагомими виданнями в галузі наук про освіту та виховання і репрезентують актуальні теоретичні, практичні та методико-дидактичні наукові розробки, а також входять до переліку видань, рекомендованих Міністерством науки і освіти України для публікації результатів досліджень здобувачів наукових ступенів у галузі педагогічних наук. Аналіз наукових видань сприятиме виявленню провідних тенденцій досліджень творчого доробку В.О. Сухомлинського та розкриттю проблематики, яка потребує уваги сучасних дослідників.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у здійсненні огляду наукових публікацій фахових видань Інституту педагогіки НАПН України про життєвий і творчий шлях В.О. Сухомлинського за період 2010–2016 рр.

Хронологія обґрунтована тим, що представляє сучасний етап розвитку концептуальних підходів до аналізу творчості В.О. Сухомлинського і дає змогу розкрити актуальний стан наукових досліджень з обраної тематики.

Мета статті конкретизується виконанням таких завдань:

– дослідити провідні тематичні рубрики сухомлиністики та загальні тенденції досліджень за матеріалами обраних видань та заданою хронологією;

– здійснити кількісний аналіз статей та визначити коло провідних дослідників спадщини українського педагога;

– виявити предметні лакуни у дослідженнях творчості В.О. Сухомлинського.

Об'єктом дослідження є фахові наукові видання Інституту педагогіки НАПН України (друковані та електронні), на сторінках яких розкриваються різні аспекти педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського за період 2010–2016 рр.

Предметом дослідження є тематика, динаміка відображення та подальші перспективи наукових розвідок, що стосуються педагогічної діяльності В.О. Сухомлинського в наукових публікаціях зазначених видань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Статті в галузевих наукових виданнях є одним з оперативних засобів соціально-інформаційної комунікації між ученими. Тому дослідження потоку публікацій із певної проблематики в авторитетних збірниках наукових праць та наукових часописах передбачає кореляцію із сучасним станом розвитку питання, адже авторами та головною цільовою аудиторією професійних наукових видань є вчені, здобувачі наукових ступенів, студенти вищих навчальних закладів відповідного профілю.

Співзасновниками часопису «Порівняльно-педагогічні студії» є Інститут педагогіки НАПН України та Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, які висвітлюють педагогічну теорію й практику у світовому контексті та освітні реформи й інновації у порівняльно-педагогічному аспекті. Аналіз цього видання за період 2010–2016 рр. (періодичність – чотири рази на рік) показав, що в ньому відсутні статті з питань творчого доробку В.О. Сухомлинського. Це зумовлено специфікою видання, що переважно орієнтується на дослідження зарубіжних систем освіти. Разом із тим це може бути вектором розвитку для дослідників-сухомлиністів, адже порівняння педагогічної системи В.О. Сухомлинського або її окремих концептів із поглядами зарубіжних представників освітнього простору можна розглядати як предмет для подальшої ґрунтовної наукової розвідки.

Електронне фахове видання «Народна освіта» (періодичність – тричі на рік) створено Інститутом педагогіки НАПН України, Київським обласним інститутом післядипломної освіти педагогічних кадрів та Міжнародним благодійним фондом імені Ярослава Мудрого. За результатами до-

слідження масиву наукових публікацій видання за обраний період розглянуто дві статті М.І. Карпенка, опубліковані в 2011 та 2014 рр. Публікації спрямовані на ретроспективне вивчення професійного шляху В.О. Сухомлинського та аналіз його теоретичних праць для реконструкції ідей щодо формування культури здоров'я школярів.

Розширення тематичних напрямів досліджень творчості педагога на сторінках цього видання можна продовжувати в предметних рубриках «Історія освіти», «Педагогічна наука», «Педагогічна практика», адже як експлікація педагогічних концептів, представлених у творчому спадку В.О. Сухомлинського, так і їх застосування стосовно сучасної науки і практики має вагомим значення для формування фахової компетентності учнів і студентів, становлення ціннісних моделей сучасного освітнього простору.

Часопис «Історико-педагогічний альманах» (періодичність – двічі на рік) започаткували Інститут педагогіки НАПН України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини та Всеукраїнська асоціація істориків педагогіки. За період 2010–2016 рр. виявлено дев'ять наукових публікацій, зокрема, по дві статті в 2010, 2011 та 2016 рр., по одній – у 2012, 2013 та 2015 рр., у 2014 р. – публікації відсутні. Різні аспекти творчого доробку В.О. Сухомлинського у збірнику наукових праць розглянуто в рубриці «Історія педагогіки в особах», в якій висвітлюються творчий шлях та внесок в освітню справу непересічних постатей.

У 2010 р. у збірнику наукових праць представлено дві наукові публікації Л.Д. Березівської та С.Б. Бричок, в яких здійснено компаративний аналіз творчої спадщини В.О. Сухомлинського та О.А. Захаренка. У статті Л.Д. Березівської акцентовано на проблематиці реалізації індивідуального підходу крізь призму практичного впровадження педагогами-новаторами радянської доби та розкрито роль вивчення здібностей, нахилів і особливостей учнів у педагогічних поглядах В.О. Сухомлинського та О.А. Захаренка. Науковець зазначає: «Висловлені і практично апробовані прогностичні ідеї В.О. Сухомлинського і О.А. Захаренка щодо індивідуального підходу нині особливо актуалізуються й мають бути підвалиною на шляху побудови особистісно-орієнтованої моделі освіти в Україні» [1, с. 25].

У статті С.Б. Бричок висвітлено інноваційні підходи до творчості В.О. Сухомлинського та О.А. Захаренка у світлі розуміння педагогічної теорії й освітньо-виховної практики в історичній динаміці як суттєво-

го компонента професійного й морального вдосконалення учителя [2].

За обраний період у журналі представлено три ґрунтовних статті О.В. Сухомлинської, які присвячено різним аспектам творчості вченого. Так, науковець звертається до аналізу педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, категорії толерантності як складової частини освітнього простору, освітньої політики та організації освіти в педагогічній роботі з дітьми із затримкою розвитку, а також наголошується на потребі в подальших наукових розвідках щодо інших категорій важких дітей, про які писав В.О. Сухомлинський, і які також «потребують особливої уваги педагога і, звичайно, толерантного ставлення» [10, с. 12].

Наукова розвідка академіка О.В. Сухомлинської розкриває українсько-польські зв'язки в педагогічній галузі загалом та в межах дослідження постаті В.О. Сухомлинського зокрема. У статті обґрунтовано розвиток сухомлиністики в польському педагогічному просторі та подальшу інтенсифікацію досліджень із тематики творчого доробку українського вченого, що корелюється з посиленням наукових відносин між українськими й польськими дослідниками педагогіки. О.В. Сухомлинська звертає увагу на перспективу дослідження епістолярної спадщини, В.О. Сухомлинського з Т. Вілахом, листування між українськими й польськими вченими щодо спадщини українського педагога, необхідності аналізу перекладів книги «Серце віддаю дітям» у видавництві Польщі [10].

В «Історико-педагогічному альманасі» дослідження О.В. Сараєвої присвячено аналізу творчості В.О. Сухомлинського в доробку радянських учених. Так, авторка визначає основні напрями дослідження в розробках радянських учених різних періодів. О.В. Сараєва звертає увагу на науково-популяризаторський, публічний та інформаційний характер публікацій щодо творчості вченого та зазначає, що повноцінні наукові розвідки в галузі сухомлиністики з'являються наприкінці 1970-х рр.

Виділимо розвідку Т.В. Турбар, що висвітлює педагогічні погляди В.О. Сухомлинського щодо природоохоронної роботи учнів загальноосвітньої школи. Важливим аспектом цієї розвідки є аргументація можливості використання ідей педагога в сучасній екологічній освіті. Іншим практичним аспектом, що досліджується в журналі, є вплив трудової підготовки на процес виховання дітей у творчості В.О. Сухомлинського (Н.А. Калініченко). У часописі також надруковано статтю китайських дослідників Сяо Су та Сяоянь Цзян, що демонструє

роль видання творів В.О. Сухомлинського в Китаї як складника освітнього середовища, що відіграє важливу роль для педагогічної освіти та професійного вдосконалення вчителів Китаю.

Досліджено матеріали, представлені у збірнику наукових праць «Педагогічний дискурс» (періодичність – двічі на рік), який засновано Інститутом педагогіки НАПН України та Хмельницькою гуманітарно-педагогічною академією. Зауважимо, що в 2010 та 2014 рр. наукові публікації з обраної тематики у збірнику відсутні. Разом із тим у 2011 р. підготовлено спецвипуск видання (№ 10), присвячений педагогічному доробку В.О. Сухомлинського, в якому розміщено дев'яносто вісім статей, що розкривають багатоманітність і різноплановість творчості українського педагога. У 2012 р. на сторінках «Педагогічного дискурсу» опубліковано три наукових статті про творчий доробок В.О. Сухомлинського, у 2013 р. – дві публікації, у 2015 та 2016 рр. – по одній.

У спецвипуску збірника (2011 р.) висвітлено проблематику в контексті поглядів В.О. Сухомлинського: виховання дітей засобами природи та екологічне виховання (Т.Т. Андреева, І.П. Ацегейда), моральний і духовний розвиток школярів (Р.А. Арцишевський, І.В. Бабій, Г.П. Бондарчук), естетичне виховання дітей (В.С. Вергунова, О.О. Морозова), особистісний розвиток та становлення системи цінностей особистості (Г.В. Белан, гуманістична педагогіка В.О. Сухомлинського у Китаї (Ю.І. Блажевич, О.І. Блажевич), передшкільна освіта (А.М. Богуш), виховання обдарованих дітей (Л.С. Бондар), стосунки батьків і дітей (О.Г. Бутенко, Ю.О. Гайдученко), професійна культура та вдосконалення вчителів (А.М. Белоусько, О.В. Ханова, Г.П. Васянович, С.М. Гергуль, К.В. Годлевська, Л.І. Орехова), зміцнення здоров'я дитини (М.І. Карпенко, Г.П. Ковальчук).

У наукових статтях «Педагогічного дискурсу» за 2012, 2015–2016 рр. розглянуто сутність управлінського процесу (В.Є. Берека), зазначено: «Педагогізація управління передбачає, за В. Сухомлинським, гуманізацію мислення керівника» [2, с. 24], схарактеризовано гуманістичне спрямування творчості В.О. Сухомлинського та наголошено на необхідності досліджень, що розкриватимуть можливості практичного застосування ідей українського педагога (А.І. Ляліна, З.В. Андреева), проаналізовано виховну діяльність в авторських школах В.О. Сухомлинського й О.А. Захаренка (В.В. Олійник) [9], теорію та практику навчально-виховної діяльності В.О. Сухомлинського та А.С. Макаренка (Ю.М. Ба-

ранецька), розкрито механізми впливу на дитячий колектив (Г.В. Бучківська), вивчено поняття, мету і принципи самоосвітньої діяльності вчителя (С.М. Гергуль) [4] та погляди В.О. Сухомлинського на виховання дбайливого ставлення до природи (Г.І. Котлярчук) [7]. У матеріалах на основі науково-педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського досліджено питання гуманізації впливу дитячого колективу, самоосвітню діяльність педагога та педагогічні погляди В.О. Сухомлинського і А.С. Макаренка.

Опрацьовано також масив наукових публікацій у фаховому збірнику наукових праць «Педагогічна освіта: теорія і практика» (періодичність – двічі на рік), який засновано Інститутом педагогіки спільно з Кам'янець-Подільським національним університетом імені Івана Огієнка. За період 2010–2016 рр. у збірнику надруковано три статті з питань сухомліністики, по одній публікації у 2011, 2012 та 2015 рр.

У статті С.М. Шевченко розглянуто спадщину В.О. Сухомлинського з питання здоров'я, фізичного виховання та здорового способу життєдіяльності дитини. Автор звертає увагу на зародження у творчості педагога колекційної педагогіки через відображення особливостей навчально-виховної роботи з дітьми, що мають вади розумового розвитку.

У публікації О.Є. Карпенко досліджено теоретичний доробок В.О. Сухомлинського в контексті проблеми дитинства, самоцінності дитини, врахування інтересів дитини як найвищої цінності людства [6].

Л.М. Заліток на основі праць вітчизняних педагогів, присвячених вивченню спадщини В.О. Сухомлинського, аналізує проблематику виховної ролі книжки. Дослідниця резюмує, що В.О. Сухомлинський покладав на книжку провідні функції в багатосторонньому розвитку дитячої особистості та збагаченні її духовного життя [5].

Висновки з проведеного дослідження. Зазначимо, що упродовж 2010–2016 рр. наукові публікації у фахових виданнях Інституту педагогіки НАПН України охопили значний спектр творчої діяльності В.О. Сухомлинського: питання реалізації індивідуального підходу, роль творчості українського педагога в дослідженні історії педагогічної теорії й освітньо-виховної практики для вдосконалення вчителя, підходи до категорії «толерантність», українсько-польські зв'язки в межах дослідження творчості В.О. Сухомлинського та застосування гуманістичної педагогіки українського вченого в Китаї, основні напрями дослідження в розробках радянських учених різних періодів, питання виховної ролі

книжки, досвід В.О. Сухомлинського в різних напрямках виховання дітей (екологічному, культури здоров'я, моральному та духовному розвитку школярів, естетичному, аксіологічному).

Звернення дослідників до творчих напрацювань В.О. Сухомлинського зумовлено нагальною потребою у формуванні конкурентоспроможної української системи освіти, вдосконаленні методологічного й дидактичного забезпечення її розвитку й функціонування. З огляду на проаналізований масив наукових статей вважаємо, що нині перспективною проблематикою для дослідників-сухомлинців є вивчення педагогічного доробку українського вченого з точки зору формування інноваційних підходів до змісту, якості та ефективності освіти, організації національного освітнього простору в кореляції з європейськими та світовими культурно-інформаційними процесами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березівська Л.Д. Принцип індивідуального підходу до учнів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського і О.А. Захаренка / Л.Д. Березівська // Історико-педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Уманський ДПУ ім. П. Тичини. – 2010. – Вип. 1. – С. 20–26.
2. Берека В.Є. Сутність управлінського процесу в педагогічній творчості В.О. Сухомлинського / В.Є. Берека // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельницька гуманітарно-пед. акад. – 2012. – Вип. 11. – С. 24–26.
3. Букшина Т.Ф. Бібліометричний аналіз наукових публікацій з питань дошкільної освіти і виховання в загальнодержавній реферативній БД «Україніка наукова» (1998–2012 рр.) / Т.Ф. Букшина // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Т. 40. – № 2. – С. 135–150 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/967/755#.U99FiKPfDIU>.
4. Гергуль С. Організація та контроль самоосвітньої діяльності вчителя (на матеріалах педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського / С. Гергуль // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельницька гуманітар.-пед. акад. – 2015. – Вип. 19. – С. 44–48.
5. Заліток Л.М. Бібліометричне дослідження матеріалів про В.О. Сухомлинського в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова» / Л.М. Заліток // Наук. записки. Сер.: Пед. науки / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2013. – Вип. 123. – Т. 1. – С. 160–164.
6. Карпенко О.Є. Ідея дитиноцентризму у спадщині Василя Сухомлинського / О.Є. Карпенко // Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка. – 2015. – № 18. – С. 41–46.
7. Котлярчук Г. Взаємодія з природою та виховання в учнів дбайливого ставлення до неї у творчій спадщині В. Сухомлинського / Г. Котлярчук // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельницька гуманітар.-пед. акад. – 2016. – Вип. 20. – С. 88–91.
8. Кропачева Н.М. Відображення публікацій з питань загальної середньої / Н.М. Кропачева // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Т. 44. – № 2. – С. 157–170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1144#.VZov0LWSnIU>.
9. Олійник В.В. Виховання підростаючого покоління на національних, гуманістичних, демократичних засадах у практиці авторських шкіл В.О. Сухомлинського і О.А. Захаренка (50–80-ті роки ХХ ст.) / В.В. Олійник // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Хмельницька гуманітар.-пед. акад. – 2012. – Вип. 13. – С. 257–261.
10. Сухомлинська О.В. Толерантність як підхід до розгляду ідей В.О. Сухомлинського про дитину / О.В. Сухомлинська // Історико-педагогічний альманах : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки НАПН України, Уманський ДПУ ім. П. Тичини. – 2015. – № 1. – С. 7–12.